

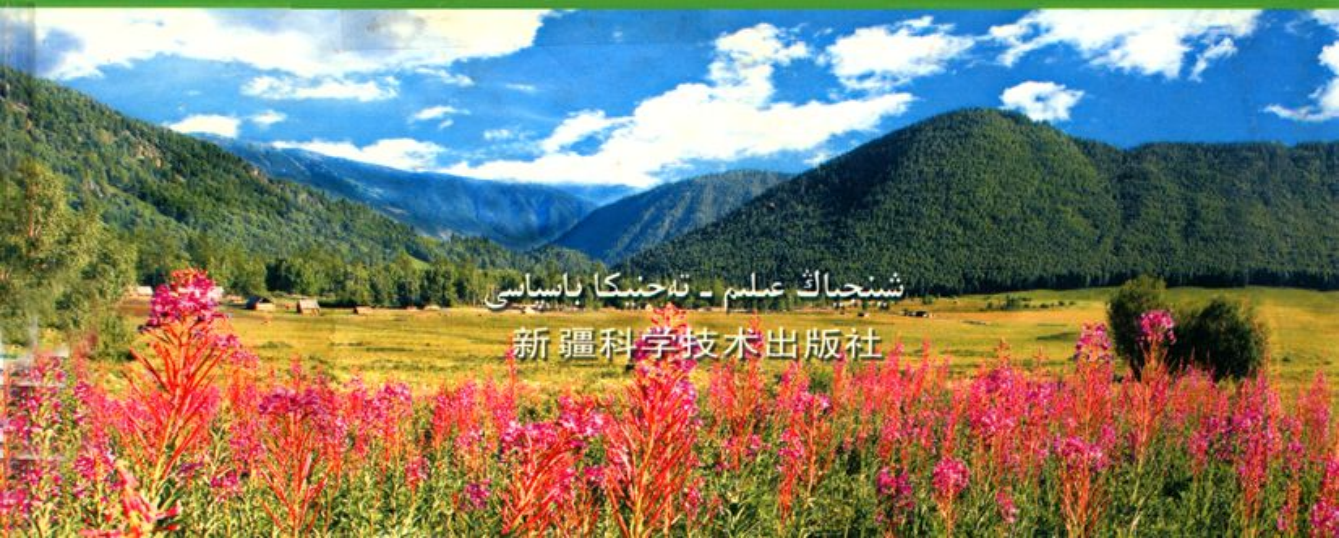
قازاق دارىگەرلىك شەجرەسى

2 - بۆلۈم

哈萨克药志

第二册

王仁 主編 ۋاڭ رىن : قۇراستىرۋشى

شىنجاڭ ئىلىم - تەخنىكا بائىيىتى

新疆科学技术出版社

قازاق دارىگەرلىك ئىنجىرەسى 哈萨克药志

王仁 主编 باس قۇراستىرۇشى: ۋاڭ رىن

2-بۆلۈم
第二册

شىنجاڭ ئىلىم - تەتقىقات ئاكادېمىيەسى
新疆科学技术出版社

654-0000
R295.6

天涯何处无芳草，
天生百草医养人。
有识百草能治病，
无识死于药草林。

كەڭ دۇنيە كەندە ەتپەگەن نەسىبە دەن،
بىز دىق جەپ ادامزات ۇسىپ - ونگەن.
بىلگەندەرى شىپا تاپسا بۇل عالامنان،
بىلمەگەندەر جاز كۇنى ۇسىپ ولگەن.

《哈萨克药志》编委会

主 编 王 仁
 副 主 编 木斯林·苏克尔拜 阿尔根别克·艾努阿尔
 编写人员 马尔江·马迪提汗 库拉西汗·哈德力别克 叶尔江·塔哈尔
 玛莲·亨尔别克 贾地·达那依 阿依肯·莫力大肯
 库丽夏西·马尼 阿斯哈尔·哈布都拉提 古格尔·着力德白
 努尔兰·对山 马合沙提·吾木提 巴合提别克·胡马尔哈吉
 哈勒哈什·沙恩汗 西合斯别克·卡克木 加那提·哈布加列力
 加尔恒·阿迭力汗 古丽沙尼·再然 叶尔扎提·努尔曼
 阿西亚·叶本
 翻 译 阿依肯·莫力大肯 E 仁
 摄 影 王 仁 阿依肯·莫力大肯

ارمىنىپەك انقۇار ۇلى
 كۇلاشقان تاملىپەك قىزى
 مالىيان قىشغىرپەك قىزى
 لىپىن مولداقتان ۇلى
 اسقار قابدۇاپ ۇلى
 نۇرلان دۇيسەن ۇلى
 باقتىپەك قۇمارقاجى ۇلى
 شىخسىپەك كالىم ۇلى
 چارقىن ادەلقان ۇلى
 مرزات نۇرمان ۇلى

ۋاڭ رىن
 لىپىن مولداقتان ۇلى

بامى قۇرلىسىرۋىشى؛
 ورمىپاسار بامى قۇرلىسىرۋىشى؛ مۇسلىم سۇڭىر باي ۇلى
 قۇرلىسىرۋىشا قاتىناسقاندار؛
 مارچان مادەتقان قىزى
 مرجان قاتار ۇلى
 چاھى داداي ۇلى
 كۇلشاشى مانەي قىزى
 چىڭگىر چولدىباي ۇلى
 ماقسات ءۇمىت ۇلى
 قارلىقاشى سالىمقان قىزى
 چانات تاپچالئل ۇلى
 گۇلسان زورەن قىزى
 لىپىا مېين قىزى
 لىپىن مولداقتان ۇلى
 ۋاڭ رىن
 خانزۇشادىن لۇدارخاندار؛
 فوتوشى؛

主编简介

王仁，蒙古族，中医主任医师，毕业于北京中医药大学。毕业后分配在新疆维吾尔自治区阿勒泰市人民医院工作，后调入阿勒泰地区哈萨克医学院进行医疗、研究和行政管理工作。长期以来致力于中医药、哈萨克民族传统医药的研究、普及和传承，擅长区域性传统药用植物的应用。合著有《哈萨克医药》、《哈萨克医药诊治研究与临床应用》等著作。被聘为新疆维吾尔自治区非物质文化遗产保护工作专家委员会委员，阿勒泰地区第三届专家顾问团顾问，获得2007年国家民族事务委员会和国家中医药管理局“全国民族医药工作先进个人”奖。

باس قۇراستىرۇشنىڭ قىسقا تارىخى

ۋاڭ رىن، موڭغۇل، جۇڭگوشا مەشىلىك اعا شىپاگەرى، بەيجىڭ جۇڭگوشا مەشىلىك داشۇەسىن بىتىرگەن، مەكتەپ بىتىرگەن سوڭ شىنجياڭ ۋىغۇر اۆتونومىيالى رايونى التاي قالالىق شىپاچاناسىندا قىزمەت سىتەگەن، كەيىن التاي اىماقتىق قازاق دارىگەرلىك شىپاچاناسىنا اۆسىپ، مەدەۋ، زەرتتەۋ جانە اكمشىلىك باسقارۋ قىزمەتىمەن اينالسىقان، جۇڭگوشا مەشىلىك، قازاق ۇلتىنىڭ ۋاستۇرلى دارىگەرلىك دارىشلىگىن زەرتتەۋ، جال-چىلاستىرۇ جانە جالعاسىم تابۇنا كۇش شىعارعان، وڭىرلىك سىپاتتىلى ۋاستۇرلى دارد-لىك وسىمدىكتەردى قولدانۇعا شەبەر. «قازاق دارىشلىگى»، «قازاق دارىگەرلىك مەشىلد-گىن زەرتتەۋ جانە كلىنىكا قىلدانۇ» اتتى ەڭبەكتەردى قۇراستىرۇعا قاتىناسقان. شىنجياڭ ۋىغۇر اۆتونومىيالى رايوندىق بەيزاتتىق مادەنى مۇرا قىزمەت گرۇپپاسى ماماندار كومىتەتىنىڭ مۇشەسى، التاي اىماقتىق ۋىشنىشى كەزەكتى اقىلىشى ماماندار ۋىرمەسىنىڭ اقىلىشى. 2007 - جىلى مەملەكەتتىك ۇلتتىق سىتەر كومىتەتى مەن مەملەكەتتىك جۇڭگوشا دارىگەرلىك مەكەمەسى جاعىنان «بۇكىل مەملەكەتتىك ۇلتتىق دارىگەرلىك العا-باسار قىزمەتكەر» سىلىمەن ەنشىلەگەن.

前 言

自古以来，哈萨克民族就在广袤的大草原上繁衍生息，在特定的地理自然环境和社会生产实践活动中，他们逐步形成和发展了传统习俗、文学艺术和民族医药等独具特色的民族文化。哈萨克民族医药作为哈萨克民族文化的重要组成部分，也在长期积累和实践中逐步形成和发展，对于保障哈萨克人民的生命与健康发挥了很重要的作用。

哈萨克民族医药来源于其生产和生活环境中有关的动物、植物和矿物质。千百年来，哈萨克民间医生对这些动植物和矿物质的地域特性、季节性和生物特性进行反复研究，反复试验，确定其药物功能，分门别类，配制出药物秘方，灵活用于各种疾病的治疗和防治，并使其代代传承下来。比如，用野葱、野蒜防治腹泻，用一枝蒿治疗消化不良、腹胀；薄荷用于退热，冬虫夏草多用于壮阳等。

距今 500 年前，哈萨克著名的医学家乌太波依达克·特列乌哈布勒，用其毕生的心血和智慧，编著了哈萨克经典医药学著作《医药志》(奇帕格勒克巴彦)，把哈萨克医药学作为一门系统学科细致研究并向人们作了推介。该书中分门别类地记载和介绍了 1106 种哈萨克医药材的识别、采集、加工炮制、储藏等方法及其药用功能，把药物的性味归纳为大寒、大热等六性，并将其归属于“六元”和“阴阳”理论体系，为哈萨克医药学理论的形成和哈萨克医药学的发展开辟了新的道路。至今，哈萨克民族医药理论和研究还遵循着哈萨克传统医药学规律，并与其一脉相承。

哈萨克医常用药材主要分为植物药、动物药和矿物药。现我国的哈萨克族主要分布在新疆北部。新疆北部地大物博，有阿尔泰山和天山山脉，有富饶的伊犁河和额尔齐斯河流域，有天池、喀纳斯等自然湖泊，有美丽广阔的草原和原始森林，有数不清的地热、温泉资源。特定的地理气候等自然因素造就了丰富的自然资源，药用的动植物、矿物资源非常丰富。为充分开发利用好这些丰富的药用资源，让大家了解哈萨克医药材的识别、采集、加工炮制和储藏等方法及其药用功能，对于适应社会需求并促进哈萨克传统医药学的不断发展是不无裨益的。

在党和国家民族政策的光辉照耀下，少数民族文化迎来了前所未有的发展机遇，哈萨克传统医药、维吾尔医药、蒙古医药和藏医药等都作为中华民族医药的一个重要分支，被重视和深入研究，并得以不断完善和发展。我们编写的《哈萨克药志》一书，也是在党和政府的关怀下，同仁们的大力支持下得以出版问世的。

在编写本书过程中，一是在对民间广泛使用的大量药材进行收集整理、分类和名称的确定等方面遇到了很多困难；二是该书以汉哈双语对照的形式编写，存在一定的语言差异性；三是由于本人植物学科知识的不足，书中难免有误，敬请同仁批评指正。

目前，《哈萨克药志》一书的第三、第四分册也在整理和编写当中，不久即将与读者见面，在本书出版之际，要向阿勒泰地区财政局、阿勒泰地区卫生局、阿勒泰地区哈萨克医医院哈医药研究室等单位 and 多年从事哈萨克传统医药研究的同行们，及波拉提等同志表示衷心的感谢！

王 仁

阿勒泰地区哈萨克医医院

2009 年 9 月

الغى ءسوز

قازاق حالقى دۇنيە جۇزىندەگى مادەنيەتى، ءداستۇرلى شاراۋاشلىغى ەرتە دامىغان ۇلتتاردىڭ ءبىرى، ۇلان قايرىر القايتى اتا قونىس مەكەنى ەتكەن قازاقتار سان عاسىردان بەرگى ۇلى تايىپتەن ەتەنە جاننا- سىپ، تەل وسكەن تىرشىلىك امالياتى ارقىلى وزىنە ءتان دارا مادەنيەت، سالت - سانا جانە سان - سالالى شاراۋاشلىق ۇردىستەرىن قالىپتاستىرعان، ءارى وسى بارىستا شىپاگەرلىك بىلىمدەردى دە مو- لىنان جىناقىتاپ، ونى حالق كادەسىنە جاراتىپ، ەرەكشە كۇردەلى جاراتىلىستىق ورتا شارت - جاعدا- بى، چاپالى تىرشىلىك داعدىسى جانە باسقا دا سەبەبتەردەن پايدا بولاتىن سان ءتۇرلى اۋرۇعا ەم جاساپ، اجالعا اراشاشى بولا بىلگەن. اسىرەسە جان - جانۋاردىڭ ءتىلىن ءبىلىپ، جاراتىلىستىڭ ءتىلىسىم سى- رىنا تەرەڭ بويلاپ، ەل ارالاپ ەم - دوم جاساپ «كەيلى كىسى» اتانغان ەرتەدەگى باقىسى - بالشى، وتاشى ەمكوستەر مەن كوزقاراقتى ادامدار وسىمدىكتەر مەن جان - جانۋاردىڭ دارا ەرەكشەلىگى مەن قاس- يەتەرلەنە دەن قويىپ، سان رەتكى تاجىرىمەدەن وتكىزۋ ارقىلى ولاردىڭ ەمدىك قاسىپتەرىن تۇراقتان- دىرىپ، ءتۇر - توپتارعا جىكتەپ، قۇپيا شىپاشاقتارعا ەنگىزىپ وتىرعان، ءارى ونى ۇرپاقتان - ۇرپاققا مىراس ەتىپ، سان عاسىرلار بويى ۇزبەي جالعاستىرىپ كەلگەن. بۇل بارىستا ولار دارىلىك شوبىتەر مەن جابابى جان - جانۋاردىڭ جالىپى قاسىپتەن جۇيەلى زەرتتەپ، ولاردىڭ زونالىق، كلىماتتىق، ماۋسىم- دىق ەرەكشەلىكتەرى مەن رايىنا جىڭشكەلىكىەن تالداۋ جاساپ، قانداي سىرقاتتارعا ەم بولاتىندىعىن تۇراقتاندىرعان. سونداي - اق ونى كۇندەلىكتى تۇرمىستا پايدالانا بىلگەن. مىسالى، تاۋ سارىمساقتىڭ ءىشتى تىۋعا، كەيلى ەرمەنىڭ اس قورىتۋدى جاقسارتۇعا، ءىش كەبۇگە، جالبىزدىڭ سىنقىتى قايتارۇعا، قۇرت شۇپىتىڭ بۇيرەكتى قۇتاندىرۇعا پايدالانلانتىن بىلىمىتىن قازاق جوق.

وسىدان 500 جىلدىڭ الدىندا قازاقتىڭ قارا ۇزگەن شىپاگەرى ەنەيىبىدىق تلهۋقابىل ۇلى بار ۇمىرىن، اقبل - پاراساتىن جۇمىساپ «شىپاگەرلىك بايان» اتتى ەڭبەك جازىپ، قازاق مىشىلىگىن جۇيەلى عىلىم رەتىندە جۇرتقا تانىتتى. قازاق شىپاگەرلىگى مەن دارىگەرلىگى جۇيەلى تانىستىرىلغان وسى ەڭبەكتە 1106 ءدارى ماتەريالى ءتۇر - توپتارعا جىكتەلىپ، ولاردى پارىقتاپ تانۋ، جىناپ الۋ، مانەرلەۋ جانە ساقتاۋدىڭ شارالارى تولىق تانىستىرىلىپ، «التى تۇعىر» جانە «وزەك - كەزەك» نازاريا- سىنا جىناقىتالىپ، ولاردىڭ ادام اعزالارىندى دەرتتى ەمدەۋدەگى شىپالىق رولى تولىق باياندىلىپ، قازاق مىشىلىگىنىڭ ەرتەڭى ۇشىن تىڭ جول اشقان ەدى. ال بۇگىنگى زەرتتەۋلەر مەن تابىستار ارىنە سونىڭ زاڭدى جالعاسى دەۋگە بولادى.

قازاق دارىگەرلىگىندە قولدانلانتىن ءدارى ماتەريالدارى ۇلكەن جىمىنان وسىمدىك، حايۋانات جانە كەن ونىمدەرلەنەن الىناتىن ءدارى ماتەريالدارى دەپ ۇشكە بولىنەدى. قازاق ۇلتى قونىستانغان رايونداردىڭ اۋمىلى كەڭ، جىلەر اپپالىق ورتاسى تاماشا، زونالىق پارقى زور، تاۋ - تاستى كەلەتىندىكىنەن دارىلىك ما- تەريالداردىڭ قاينارى دا ەرەكشە مول. سوندىقتان دا قازاق دارىگەرلىگىندە پايدالانلانتىن وسى دارىلىك ماتەريالداردى پارىقتاۋ، جىناۋ، كەپتىرىپ ساقتاۋ، مانەرلەۋ ادستەرىن تانىستىرىپ، ولاردىڭ ەمدىك قاسىپتەن تولىق تۇسىندىرە الساق - بۇگىنگى مىناۋ داۋىر قاچەتسە ساي، تىڭ تەبىئەنەن دامىپ، ۇز كەرمەتىن ايگىلەي باستالغان قازاق دارىگەرلىگى ۇشىن قوسىلعان ۇلەس، وسى سالانى زەرتتەۋگە قۇل- شىنعان كەلەشەك بۇىن ۇشىن تابىلماس ماتەريال بولارى حاقت.

جۇبق جىلداردان بەرى، پارتيامىزدىڭ شۇعىلالى ساياساتىنىڭ جەبەۋىندە، بەلى زاماننان جالعاسىپ بۇگىنگە جەتكەن وسى حالق ونەرى ۇز جالعاسىن تاۋىپ، ەلىمىزدەگى موڭغۇل، تىبەت، ۇيغۇر شىپا- گەرلىگىمەن قاتار جۇڭگوشا شىپاگەرلىكتىڭ ءبىر بۇتالى رەتىندە ءمان بەرىلىپ، زەرتتەلىپ، كەمەلدەنە ءنۇستى. ارىنە، ءبىزدىڭ بۇل كىتابىمىز دا پارتيانىڭ وسى ابزال ساياساتى مەن حالقتىڭ، كاسىپتەس- تەردىڭ قولداپ - قۇتتاۋىندا جارىق كورىپ وتىر. ءبىز بۇل كىتابتى قۇراستىرۋ بارىسىندا حالق اراسىندا كەڭ كۆلەمدە قولدانىلعان قىرۋار ءدارى ماتەريالدارىن جىكتەۋ، تۇرگە ايمىرۋ، اتاۋىن تۇراق- تاندىرۋ جاعىندا كوپ قىيىندىقتارعا دا جوللىقتىق، كىتاپ قوس تىلدە جازىلعاندىقتان، اسىرەسە بوتانىي- كالق بىلىمىمىزدىڭ تايازدىغىنان، سونداي - اق تىلدىك پارىق سەبەبىنەن، كەي ءدارى ماتەريالدارىن تانىستىرۋدا ءداپ باسىپ جەتكىزە الماعان نەمەسە تۇسىنىكسىز بولعان، اعات كەتكەن جەرلەرى بولۋى مۇمكىن. سوندىقتان دا وقىرمانداردىڭ سىندارلى پىكىرىن قايبىل الامىن. قازىر «قازاق دارىگەرلىك شەجىرەسى» اتتى بۇل ەڭبەكتىڭ 3 - ، 4 - بولىمدەرى دەرتتەلۋ ۇستىندە، مۇنىڭ دا جۇبق ارادا جا- رىق كۆرەتىندىگىن ەرەكشە ەسكەرتەمىز. ارىنە، ءبىر ەڭبەكتىڭ تابىستى ناتيجه مەن اياقتاۋى دا كوپتىڭ كومەگىمەن بولادى، وسى ورايدا مەن التاي اймаقتىق قازىنا مەكەمەسى، التاي اймаقتىق دەنساۋلىق ساقتا- تاۋ مەكەسى، التاي اймаقتىق قازاق مىشىلىك شىپاحاناسى سىياقتى ورنىدار مەن ۇزاق ۇاقت قازاق مىشىلىگىمەن شۇعىلدانىپ، وسى سالادا ايانباي ەڭبەك ەتىپ، ەل ۇشىن ەسەلى ۇلەس قوسقان كاسىپ- تەستەردىڭ، نىقلاستى كومەگىن اياماعان بولات سىياقتى ازاماتتارىمىزدىڭ كومەگىنە ۇلكەن راحىمەت- دى ايتامىن.

ۋاڭ رىن

التاي اймаقتىق قازاق مىشىلىك شىپاحاناسى
2009 - جىل قىر كۇبەك

目 录

<p>报春花····· 2</p> <p>延胡索····· 4</p> <p>萱草····· 6</p> <p>蜀葵····· 8</p> <p>刺柏····· 10</p> <p>黄花蒿····· 12</p> <p>焮麻····· 14</p> <p>苧麻····· 16</p> <p>狭叶苧麻····· 18</p> <p>葶苈子····· 20</p> <p>龙胆····· 22</p> <p>唐松草····· 24</p> <p>土茯苓····· 26</p> <p>菟丝子····· 28</p> <p>委陵菜····· 30</p> <p>问荆····· 32</p> <p>赧蕈····· 34</p> <p>小蓟····· 36</p> <p>一枝黄花····· 38</p> <p>玉米须····· 40</p> <p>轮叶贝母····· 42</p> <p>光慈姑····· 44</p> <p>百里香····· 46</p> <p>墓头回····· 48</p> <p>板蓝根····· 50</p> <p>篇蓄····· 52</p> <p>藏茵香····· 54</p> <p>柳兰····· 56</p> <p>侧金盏花····· 58</p> <p>刺蒺藜····· 60</p> <p>大蓟····· 62</p> <p>地肤子····· 64</p> <p>地龙····· 66</p> <p>点地梅····· 68</p> <p>粉绿铁线莲····· 70</p> <p>急性子····· 72</p> <p>蜂蜜····· 74</p>	<p>3 ······ بایشهشەك</p> <p>5 ······ تەرنەگۈل</p> <p>7 ······ سارانە (التەنەگۈل)</p> <p>9 ······ قۇلانقۇيرەق</p> <p>11 ······ قەللقانەدى ارشا</p> <p>13 ······ ەبەر جەلەدەق جۇسان</p> <p>15 ······ كەندەر قالاڧاي</p> <p>17 ······ كەڭ جاپىراقتى قالاڧاي</p> <p>19 ······ جىڭشەكە جاپىراقتى قالاڧاي</p> <p>21 ······ مونتانا تۇقىمى</p> <p>23 ······ كوكگۈل</p> <p>25 ······ مارالوت (كوكگۈل كەكەرە)</p> <p>27 ······ تومار ەدارى</p> <p>29 ······ اشتەقى شەرمەۋىق</p> <p>31 ······ قازتابان</p> <p>33 ······ دالا قەرىقېۋىنى</p> <p>35 ······ دالەجىجۇمىرشاق</p> <p>37 ······ تەكەن قۇراي</p> <p>39 ······ مۇجەئەن (سارى راۋشان)</p> <p>41 ······ جۇگەرى شاشەلى</p> <p>43 ······ شوق جاپىراقتى اقجۇرك</p> <p>45 ······ جاۋقازەن</p> <p>47 ······ جەبەر</p> <p>49 ······ قالۋەن</p> <p>51 ······ قاسبويۋا تەمىرى</p> <p>53 ······ قەزىل تاسپا (قۇستاران)</p> <p>55 ······ جابايى بەدىيان</p> <p>57 ······ يەبان شاي</p> <p>59 ······ جانارگۈل</p> <p>61 ······ تەمىرتەكەن</p> <p>63 ······ ايۋباس تەكەن</p> <p>65 ······ يەزەن تۇقىمى</p> <p>67 ······ جاۋىنقۇرت</p> <p>69 ······ تاششىگۈل</p> <p>71 ······ كوكشەل جەپلىگەن</p> <p>73 ······ شەتىرلاق (بالزامگۈل)</p> <p>75 ······ بال</p>
--	--

مازمۇنى

合叶子.....	76	77	قۇلپىناي
黑胡椒.....	78	79	قارا بۇرىش
黑三棱.....	80	81	قاراولەڭ (كەرىپىياس)
草河车.....	82	83	شايمانويىن (كەرتاران، مەقەرتاران)
贯众.....	84	85	سۈزگىتاراق
火麻仁.....	86	87	كەندىر ۋىرىسى (سورا دانى)
椒蒿.....	88	89	بوزەرمەن
荆三棱.....	90	91	ئۇش قىرلى ولەڭ
九香虫.....	92	93	ئەشۈپ قوڭغىز
瞿麦.....	94	95	اسەم قالاپىر
苦豆子.....	96	97	اشتى ميا
狼把草.....	98	99	ئۇش تارماق ئىت وشلەن
硫黄.....	100	101	كۆكەرت
露蜂房.....	102	103	ارا ۋىياسى
芦根.....	104	105	قامىس تامىرى
芦荟.....	106	107	الوي
鹿蹄草.....	108	109	المۇرت ئەشۈپ (بۇعى تۇياق)
鸢尾.....	110	111	قۇرتقاش
斑蝥.....	112	113	الاكۆلك
半枝莲.....	114	115	ايىل جاپىراقتى توملعا ئەشۈپ
穿叶柴胡.....	116	117	وراما جاپىراقتى بۆپلەۋىر
大戟.....	118	119	سۈتتىگەن
独活.....	120	121	قوي بالدەرەن
福寿草.....	122	123	جانارگۈل
当归.....	124	125	ايۋ بالدەرەن
广布野豌豆.....	126	127	سىر جوڭشىقا
美味牛肝菌.....	128	129	تاتىمدى قوزىقۇيرىق
阿尔泰黄芪.....	130	131	التاي سارمىياسى
金露梅.....	132	133	كۆرىلشاي
金钱草.....	134	135	بارقىت جالبىز
金银花.....	136	137	ۋىشقات
荆芥.....	138	139	ەكىپە قاراولەڭ
景天.....	140	141	جاساڭ ئەشۈپ
诃子.....	142	143	ارالا
鹿角.....	144	145	بۇغىنىڭ قۇمۇبىزى
驴蹄草.....	146	147	قالتاگۈل
罗布麻.....	148	149	لوپنۇر كەندىرى

马蔺·····	150	151	جىلانقىياق
芒硝·····	152	153	گلاۋبەر تۈزى (نازالانغان سور)
猫爪草·····	154	155	مىسىق تىرناق
卫矛·····	156	157	قىزىل تىكەن
毛头鬼伞·····	158	159	تازشا ساڭىراۋقۇلاق
蜜环菌·····	160	161	جاپا ساڭىراۋقۇلاق
泡囊草·····	162	163	ورمە جەمسى
多根乌头·····	164	165	تامىرلى ۋ قورعاسىن
牛黄·····	166	167	سىر سارىسى
蓬子菜·····	168	169	ايىل چاپىراق (قىزىل بويىۋ)
芥菜·····	170	171	جۇمىرشاق ءشوپ
千屈菜·····	172	173	جىلاڭقى ءشوپ
大花荆芥·····	174	175	گۈلدى قاراولەڭ
千叶蓍·····	176	177	تاراققۇيرىق ءشوپ (اقباس جۇسان)
牵牛子·····	178	179	مىڭباس شىرماۋىق
青兰·····	180	181	جىلانباس
全蝎·····	182	183	شايان
沙拐枣·····	184	185	جۈزگىن
沙棘·····	186	187	شىرعاناق
沙枣·····	188	189	جىدە
珊瑚状猴头·····	190	191	مايمىل باس ساڭىراۋقۇلاق
伸筋草·····	192	193	مۈك
手掌参·····	194	195	الاقانشا (ساۋساقتامىر)
水慈姑·····	196	197	جەبە چاپىراق
水葱·····	198	199	سۇ سارىمىساقشاسى
水苦苣·····	200	201	سۇ جالبىز (بۇلاق بۇدەنە ءشوپ)
水蓼·····	202	203	سۇ بۇرىش (بۇرىش تاران)
松萝·····	204	205	سۇبىل قىنا (قارلەي قىناسى، ساقالدى قىنا)
珍珠菜·····	206	207	تالقۇراي
白刺·····	208	209	اق تىكەن (اق مۇنشاقتىق)
朱砂·····	210	211	سىر
索引·····	212	214	كورسەتكىش
参考文献·····	216	217	پايدالانغان ماتەريالدار

报春花

【植物来源】报春花科植物雪地报春(*Primula nivalis* Pall.)

【形态特征】多年生草本。根状茎短，多数具有细长的纤维状须根。叶从基部有鳞片；叶椭圆形或长圆状卵形，长10~15cm，宽1~4cm，边缘有明显的小齿。花葶高10~25cm，果期可长达35cm，伞形花序1轮，通常有8~20朵花；花梗长6~15cm，花冠蓝紫色、紫色或粉红色，冠筒长8~15mm，花冠裂片椭圆形，雄蕊着生处低于花萼中部。蒴果长圆形，先端5裂，花期5—6月，果期6—7月。

【生境分布】高山草甸、河谷和溪流边。

【药用部位】花蕾、花朵。

【采集加工】5—6月采集花蕾和花朵，阴干备用。

【主要成分】黄酮类、萜类、甾醇类、有机酸类、醌类等。

【性味功能】苦、寒。清热燥湿，泻肝胆之火，止血。

【主治】善治小儿高热抽风，急性肠胃炎，痢疾，口苦，易怒等。

【常用量】3~10g。

【临床应用】1. 小儿高热抽风。

附方：①报春花10g。煎水顿服。

②报春花10g，金莲花10g，柴胡6g。水煎服，1日数次。

2. 急性肠胃炎，恶心呕吐，腹痛、腹泻。

附方：报春花10g，地榆10g，拳参10g，防风10g，白屈菜10g，甘草6g。水煎服，1日3次。

3. 肝火上炎，口苦，心烦易怒。

附方：报春花10g，柴胡10g，白芍10g，龙胆10g，栀子10g，百合12g，茯苓10g，甘草6g。水煎服，1日2次。

بايشەشەك

【كەلۈ تەگى】 بايشەشەك تۇقىمداسى (*Primula nivalis* Pall.) .

【تۇلغالىق رەكشەلىگى】 كوپ جىلدىق شوپ تەكتەس وسمىدىك، قىسقا تامرشا ساباقتى، كوپتە-گەن ۈزىن جىڭشكە تالشىقتى شاشاق تامرلارى بولادى. شوغرلى وسكەن چاپراق تۇبى قابىرشاقتى كەلەدى، چاپراقتارى سوپاقشا، جۇمرتقا پىشىندەس بولوپ، ۈزىندىعى 10 ~ 15 cm، ەنى 1 ~ 4 cm، جىيەگىندە كورنەكتى ۇساق تىسشەلەرى بار. گۈل تاباقشاسى 10 ~ 25 cm، جەمسى بەرگەن كەزدە 35 cm گە دەيىن بارادى، شەگبەرشلەنگەن جالعز شاتىرشا گۈل شوغرلىندا ادەتتە 8 ~ 20 شوق گۈل بولادى، گۈل سابىلى 6 ~ 15 cm، گۈل كۈلتەسى كوكشىل كۈلگىن، كۈلگىن نەمەسە القىزىل رەڭدى. توزاڭ تۇتىگى 8 ~ 15 mm، كۈلتە تەلىمى سوپاق، اتالىعى گۈل توستالغاشاسىنىڭ ورتا بولەگىنەن تومەن وسەدى، قاۋاشاق جەمىسى ۈزىنشاق بولوپ باس جالى بەس تەلىمدى كەلەدى. مامىر، ماۋسىم ايلارىندا گۈل اشادى، ماۋسىم، شىلدە ايلارىندا جەمسى بەرەدى.

【وسەتىن ورنىندارى】 يىيىك تاۋلاردى شوپتەسىن جەرلەردە، وزەن جانە بۇلاق جعالارىندا وسەدى.

【دارىلىك بولمى】 بىتەۋ گۈلى جانە گۈل شوغى.

【مانەرلەۋ】 مامىر، ماۋسىم ايلارىندا بىتەۋ گۈلى مەن گۈل شوغىن جىيىپ، سالقىن ورنىدا كەپتىرە-دى.

【نەگىزگى قۇرامى】 قۇرامىندا فلاۋونىدار، تەرىپىندەر، ستەرولىدار، وركانىكالىق قىشقىلدار جانە جىنوندار بار.

【قاسىيەتى】 كەرمەك ەدامدى، سۇنوق رايلى، سىتىقتى قايتارىپ نىزاردى جويادى، باۋىر مەن وتەگى سىتىقتى قايتاردى، قان تىيادى.

【باستى مە بولاندىن اۋرۇلارى】 بالالاردىڭ قاتتى قىزۇدان بولغان سىرەسپەسى، شۇغىل سىپاتتى اسقازان - شەك قابىنۇ، دىزەنتەريا، اۋزىدىڭ كەرمەك تاتۇ، اشۇشاڭدىق.

【قولدانىلۇ مولشەرى】 3 ~ 10g .

【قولدانىلى شىپاشاقتار】

1. بالالاردىڭ قاتتى قىزۇدان بولغان سىرەسپەسىنە.

(1) بايشەشەكتەن 10g دى سۇغا بىقتىرىپ شەدى.

(2) بايشەشەك 10g، كۈنكەلدى 10g، بۇيلەۋىر 6g. سۇغا قايناتىپ، كۈننە بىرقانشا رەت شەدى.

2. شۇغىل سىپاتتى اسقازان - شەك قابىنۇغا، جۈرەك اينىپ قۇسۇغا، ەش اۋىرۇ جانە ەش وتۇگە.

بايشەشەك 10g، جەربويۇ 10g، جەرقوناق 10g، بىرسالار 10g، اقنار 10g، قىزىلمىيا 6g. سۇغا قايناتىپ، كۈننە ەش ۋاق شەدى.

3. باۋىردىڭ سىتىقتان قابىنۇنا، اۋزىدىڭ كەرمەك تاتۇنا، اشۇشاڭدىققا.

بايشەشەك 10g، بۇيلەۋىر 10g، اق شۇغىنقى 10g، شەرمەنگۈل 10g، گاردەنيا 10g، سارا-نا 12g، قاراعاي ساڭىراۋقۇلاق 10g، قىزىلمىيا 6g، سۇغا قايناتىپ، كۈننە ەكى ۋاق شەدى.

延胡索

【植物来源】罂粟科植物长距延胡索(*Corydalis schanginii*(Pall.) Fedtsch-Glongiflora(Wall)Pers.)。

【形态特征】多年生草本，早春植物。高10~20cm。块茎球状，直径1~2.5cm，外被棕褐色脱落的鳞片状外皮，内为黄色。茎1~2个，通常不分枝，在下部具1~2片鳞片状膜质叶。茎生叶2~3片，互生具短柄，二重三回三出全裂，小裂片，椭圆形或线形，顶端钝，有短尖。总状花序超出叶层约1倍；苞片披针形，全缘；花梗短于苞片；花冠紫红色，长3~4cm。蒴果线形。花期4—5月，果期6月。

【生境分布】山地草甸、灌丛。

【药用部位】块茎

【采集加工】早春或花落时采集，挖出块茎，除去须根，洗净，入沸水中烫约3分钟，见内外变黄时捞起晒干，备用。

【主要成分】含延胡索乙素、甲素等多种生物碱。

【性味功能】辛、苦，温。止痛，活血利气，有镇静、催眠、镇吐作用。

【主治】胃痛、腹痛、胁痛、痛经、腰痛和肢体疼痛。

【常用量】6~10g。

【临床应用】1. 胃脘痛。

附方：①延胡索6g。研末开水冲服。

②延胡索10g，柴胡6g，土木香10g，白芍10g，甘草10g。水煎服，1日2次。

2. 气血郁滞引起的心绞痛。

附方：延胡索10g，五灵芝10g，防风10g，川芎10g，薤白10g。水煎服，1日2次。

3. 胁痛。

附方：延胡索10g，川楝子10g，柴胡6g，郁金10g，白芷10g，甘草6g。水煎服，1日2次。

4. 血滞、痛经。

附方：延胡索10g，香附10g，乌药10g，肉桂6g，川芎10g，白芍10g，甘草6g。水煎服，1日2次。

تىرناگۈل

[كەلۈ تەگى] كوكنار تۇقىمداسى شانگىن ايدار ءشوبى (تىرناگۈل).

(*Corydalis schanginii* (Pall.) Fedtsch - *Glongiflora* (Wall) Pers.)

[تۇلعالىق ەرەكشەلىگى] كوپ جىلدىق ءشوپ تەكتەس كوكتەمدىك وسىمدىك، بىيىكتىگى 20 cm ~ 10. دومالاق تۇينەك تامىرى ءبىر نەمەسە ەكەدن وسەدى، دىامەتىرى 2.5 cm ~ 1، سىرتىن قوڭىرقاي ءتۈستى جالبرشاق قابىرشاق قابىقتار وراپ تۇرادى، شىكى جالى سارى ءتۈستى، كوبىندە بۇتاقسىز بولادى. ءتۈپ جىلىندا 1~2 قابىرشاق جارعاق جاپىراعى بولادى. ساباق جاپىراعى 2~3 تال، قوس قاباتتى ءۇش قايتالانغان ءۇش سالالى تولق تەلىمدى، تەلىمى ءساق، سوپاق نەمەسە قياقشالانغان، باسى دوئالدىنپ بارىپ ءشكىلدەنەدى. شاشاقتى گۈل شوغىرى جاپىراق توبىنان ءبىر ەسەدەي ءزىن، قاندا ءۇر ءپىشىندى ورائش جاپىراعى تولق جىيەكتى، گۈل سالعىنان ءزىن تۇرادى، القىزىل كەلگەن كۈلتەسىنىڭ ءزىندى 4 cm ~ 3. قاۋاشاق جەمىسى جىپشە، ساۋىردەن مامىرعا دەيىن گۈل اشادى، ماۋسىم ايبىندا جەمىس بەرەدى.

[وسەتىن ورىندارى] تاۋلى وڭىرلەردەگى شالىعىن شوپتەر مەن بۇتا - بۇرگەندەردىڭ اراسىندا وسەدى.

[دارىلىك ءبولىمى] تۇينەك سابىلى ءدارى بولادى.

[مانەرلەۋ] كوكتەمنىڭ باسىندا گۈلى تۈسەيىن دەگەن كەزدە قازىپ تازالاپ، قاينالغان سۇعا ءۇش مېنىۋىتاي بىقتىرىپ، سارعايا باستالغان كەزدە ءسۈزىپ الىپ كەپتەرەدى.

[نەگىزگى قۇرامى] قۇرامىندا تسىيدوروپالماتىن، كوردالىن قاتارلى بىولوگىيالىق ءسلىتى بولا - دى.

[قاسىيەتى] كەرمەك ءدامدى، جىلى رايىلى. اۋىرعاندى باسادى، قان اينالىستى جاقسارتىپ شىكى قۇاتتى تەڭشەيدى.

[باستى ەم بولانتىن اۋرۇلارى] اسقازان اۋرۇ، ءش اۋىرۇ، ءبۇير اۋىرۇ، ەتەككىر كىرنەسى، قول - اياق قاقساۋ قاتارلىلار. بۇدان تىس، اۋىرعاندى باسۇ، تىنىشتاندىرۇ، ءىمىقتاتۇ، قۇسۇدى توقتاتۇ جانە قول - اياقتىڭ قۇرسىپاسىن جازۇ رولى بار.

[قولدانىلۇ مولشەرى] 6 ~ 10g.

[قولدانىلى شىپاشاقتار]

1. اسقازان قوينىۋى اۋىرۇعا.

(1) تىرناگۈل 6g، ئالقانداپ قاينالغان سۇمەن شەدى.

(2) تىرناگۈل 10g، بۇپلەۋىر 6g، قاراندىز 10g، اق شۇغىنىق 10g، قىزىلمىيا 10g. سۇعا قايناتىپ، كۈنىنە ەكى ۋاق شەدى.

2. اۋا جەتسىپەي قان توسىلۇدان بولغان جۇرەك شانشۇنا.

تىرناگۈل 10g، قۇرالاي قۇمالاعى 10g، ءبىرسالار 10g، ءىستى تامىر 10g، قوبىخۇا 10g. سۇعا قايناتىپ، كۈنىنە ەكى ۋاق شەدى.

3. ءبۇير اۋىرعانعا.

تىرناگۈل 10g، مەلىيا اعاش ۇرىعى (ساۋساقتامىر) 10g، بۇپلەۋىر 6g، قىزىلداق 10g، اىۋ بالدىرعان 10g، قىزىلمىيا 6g. سۇعا قايناتىپ، كۈنىنە ەكى ۋاق شەدى.

4. قان بوگەلۇگە، ەتەككىر كىرنەسىنە.

تىرناگۈل 10g، ولەڭقىياق 10g، لىندەر اعاشى 10g، دارشىن قابىعى 6g، ءىستى تامىر 10g، اق شۇغىنىق 10g، قىزىلمىيا 6g. سۇعا قايناتىپ، كۈنىنە ەكى ۋاق شەدى.

萱草

【植物来源】百合科萱草属植物黄花萱草(*Hermerocallis fulva* L.)。

【形态特征】多年生草本。根状茎粗短，具肉质纤维根，多数膨大呈窄长纺锤形。叶基生成丛，条状披针形，长30~60cm，宽2~5cm，夏季开橘黄色大花。花葶长于叶，圆锥花序顶生；有花6~12朵；花被基部粗短漏斗状，长达25cm，花被6片，开展，向外反卷；雄蕊6，花丝长；子房上位。

【生境分布】山地潮湿处，现多栽培作观赏用。

【药用部位】根。

【采集加工】夏秋采挖，除去残茎、须根，洗净泥土，晒干备用。

【主要成分】含秋水仙碱、天门冬酰胺等。

【性味功能】甘，凉。清热解毒，凉血，利尿，止血。

【主治】膀胱和尿路结石，小便不利，乳腺炎，腮腺炎，便血，尿血。

【常用量】6~12g。

【临床应用】1. 膀胱和尿路结石，小便不利。

附方：萱草12g，金钱草10g，马先蒿10g，水葱10g，铁线莲10g。水煎服，1日2次。

2. 乳腺炎，未化脓时。

附方：萱草30g，捣烂外敷，连用3天。

3. 腮腺炎。

附方：①萱草鲜根50g，捣烂外敷，连用3天。

②萱草30g，五灵脂30g，米醋适量，共同捣烂外敷，连用3天。

4. 便血，尿血，月经过多。

附方：萱草10g，仙鹤草12g，红景天10g，甘草10g。水煎服，1日2次。

سارانا (التسنگۈل)

[كەلۈ نەگى] لالا گۈلدەر تۇقىمداسى سارانا تۇسى سارى گۈلدى سارانا.

(*Hemerocallis fulva* L.)

[تۇلعالىق ەرەكشەلىگى] كۆپ جىلدىق شۆپ تەكتەس وسمىدىك، تامىرشا سابىلى جۇان ۋان ۋان قىس-قا، ەت تالشىقتى، ۇرشىق پىشىندەس، قانداۋىر پىشىندەس جاپىراعى ۋتۇپ جاعىنان قاۋلاپ وسەدى، ۇزىندىعى 60cm ~ 30، ەنى 5cm ~ 2. جازدا قانق سارى ۇلكەن گۈل اشادى، شاشاق گۈل شوغىرى وسكەن گۈل تاپاقشاسى جاپىراقتان بىىك تۇرادى. ۋار گۈل شوغىندا 6~12 شوق گۈل بولادى. گۈل سەرگىنىك ۇزىندىعى 25cm گە دەيىن جەتەدى. ۋتۇپ جاعى جۇان ۋان ۋان قىسقا، ۋورونكا تارىزدەس، 6

جاپىراقشاسى سىرتىنا قاراي قايرىلىپ تۇرادى، 6 تال اتالىعى بار، اتالىق جىپشەسى ۇزىن، جاتىنى جوعارى.

[وسەتىن ورىندارى] تاۋلى جەرلەردىك دىمقىل ورىندارىندا وسەدى.

[دارىلىك ۋبولىمى] تامىرى ۋدارى بولا-دى.

[مانەرلەۋ] جاز جانە كۇزدە قازىپ الىپ، تازالاپ، قالىدىق ساباقتارمەن شاشاق تا-سىرلارنىن ارىلتىپ كەپتەردى.

[نەگىزگى قۇرامى] قۇرامىندا كولحىتسىن، اسپراگىن قاتارلىقلار بولادى.

[قاسىيەتى] ۋتاتتى ۋدامدى، سالىقنى رايلى. سىتىقتى قايتارىپ ۇنتتى ايدىدى، قاندى سالىقنىداتادى، نەسەپتى ايدىدى، قاندى تىادى.

[باستى ەم بولاتىن اۋرۇلارى] قۇبققا جانە نەسەپ جولنى تاس بايلانۇ، نەسەپ قالىپسىزدانۇ، وسىراۋ بەزى قابىنۇ، شىقىشت بەزى قابىنۇ، ۇلكەن - كىشى دارەتتەن قان كەلۇ.

[قولدانىلۇ مولشەرى] 12g ~ 6.

[قولدانىلى شىپاشاقتار]

1. قۇبققا جانە نەسەپ جولنى تاس بايلانۇغا، نەسەپ قالىپسىزدانۇغا.

سارانا 12g، بارقىت جالبىز 10g، قاندىگۈل 10g، سۇ سارىساقشاسى 10g، جىپىلىگەن 10g. سۇغا قايناتىپ، كۇننە ەكى ۋاق شەدى.

2. وسىراۋ بەزى قابىنعانغا (بەرەگدەمەي تۇرعاندا).

سارانا 30g. تالقانداپ ەزىپ وسىراۋغا ۋرتىس ۋش كۇن تارتادى.

3. شىقىشت بەزى قابىنعانغا.

(1) سارانانىك جاس تامىرى 50g. تالقانداپ ەزىپ ۋرتىس ۋش كۇن تارتادى.

(2) سارانا 30g، قۇرالاي قۇمالاعى 30g، سىركە سۇى لايىقتى مولشەردە. ۇشەۋىن قوسىپ ەزىپ ارالاستىرىپ، ۋرتىس ۋش كۇن تارتادى.

4. ۇلكەن - كىشى دارەتتەن قان كەلۇگە، ەتەككىر مولايانغا.

سارانا 10g، تۇپەشىك كارىقىز 12g، قىزىلمارال 10g، قىزىلمىيا 10g. سۇغا قايناتىپ، كۇننە ەكى ۋاق شەدى.

